سەلاح ماندوو، شاعیرێکی ئاشق و ئاشقێکی ماندوو.. یاسین برایم

ماندوو کێیە؟

سەڵاح ڕەفیق بەکر ڕواندزییە، لە بنەماڵەی زێڕینگرەکانی ئەو شارەیە، لە 12/9/1942 لە ڕواندز لەدایکبووە. تا پۆلی دووەمی سەرەتایی لە ڕواندز دەخوێنێت، دواتر ماڵیان دێتە هەولێر. لە هەولێر خوێندوویەتی، لە ساڵی 1963 لە پارێزگای هەولێر (متصرفیه اربیل) دەبێتە فەرمانبەر. لە ساڵی 1971 دەگوازرێتەوە قەزای چۆمان. لە ساڵی 1975 ئاوارەی ئێران بووە و لە ساڵی 1976 ناگەڕێتەوە ژێر دەستهەڵاتی ڕژێمی بەعس، ڕوو دەکاتە دەرەوەی وڵات و لە (کەنەدا) نیشتەجێ دەبێت، پەیمانگەی بزنسمانی لەو وڵاتە تەواو دەکات و زمانی ئینگلیزی باش دەزانێت(1). ئەو لە تەمەنی لاوی و هێشتا تەمەنێکی بچووکی هەبووە، دەتوانێت بوونی خۆی بسەلمێنێت. ساڵی 1961_1963 لە پەخشنامەی هەولێر() لە لایەن شارەوانی هەولێر بە زمانی کوردی و عەرەبی دەرچووە. شیعری خۆی بڵاودەکاتەوە و لەگەڵ شاعیران و نووسەرانی ڕواندز (محەمەد مەنگوری و یوسف دەرگەڵەیی و سامی ڕواندزی)، وەکو شاعیر دەناسرێت بە قەڵەمەکانیان خزمەتی بواری ئەدەبی و ڕۆشنبیری دەکەن. بەڵام سەڵاحی ماندوو، هەر زوو تێکەڵ بە کاری سیاسەت دەبێت و دەچێتە نێو شۆڕش و خۆی و خێزانەکەی ژیانی ئاوارەی و دەربەدەری هەڵدەبژێرن و ئامادە نابن بگەڕێنەوە. بۆیە لەو کاروانە ئەدەبییە، دادەبڕێت تا ڕووخانی ڕژێمی سەدام، دەگەڕێتەوە هەولێر و بە نیشتیمان شاد دەبێتەوە، جارێکی دیکە خۆی و شیعرەکانی دێتەوە نێو کۆڕی ئەدەب. ئەگەرچی شیعری زۆرە، بەڵام تا ئێستاکەش، شیعرەکانی خۆی چاپ نەکردوون و لەم ماوەییە خەریکبوو، گوڵبژێرێك لە شیعرەکانی خۆی پێشکەش بە خوێنەرانی بکات. شیعرەکانی زیاتر لەسەر ئەشق و خۆشەویستی و نیشتمان و کورد و سروشتە. لە ڕۆژی 16/5/2012 لە سەنتەری ڕۆشنبیری ڕواندز، ئێوارە کۆڕێکی شیعر خوێندنەوەی بە ناوی (شیعرە ونبووەکانی ڕواندز) پێشکەش کرد. تێیدا باس لە ئەزموونی شیعری خۆی کرد. ئەو نزیکەی 36 ساڵ زیاتر لە وڵاتی کەنەدا دەژێت. بابی ئەو شەش ژنی هێناوە و تەنها ئەو کوڕەی هەبووە، دوو کچی هەبوو. خۆشی چوار کچی هەیە. خێزانەکەی یەکێك بوو لە بنەماڵە زێڕینگرەکانی ڕواندز بە ناوی (مامۆستا ساجیدە ڕواندزی (1947_14/3/2020)

خزمەتێکی زۆری بواری پەروەردەی کردووە، بەتایبەتی لە شاری هەولێر، بەهۆی نەخۆشیەوە کۆچی دوایکردووە و ئەو کۆچەی شاعیری زیاتر ماندوو کردووە. ئەگەر سەیری ئەو بڵاوکراوەیە بکەین، ئەو ژمارانەی بڵاوکراونەتەوە و نزیکەی 14 ژمارەش تێدانییە، پێدەچێت لەو ژمارانەش شیعری تێدابێت، ئێمە دەستمان نەکەوتووە، ئەوە شاعیر خۆی دەیزانێت. لەو 62 ژمارەیە، کە لەم دووایە دووبارە چاپکراونەتەوە(*). حەوت شیعری شاعیر بەرچاو دەکەون بە ناوی (نامەوێ بمرم، جەژنی بەهار، ئەی شەو، جوانی ژنێك، دایە گیان، نامە و سڵاو، یاری ژێرخاك). بەدەر لە شیعری دایە گیان ئەوانی دیکە، لەسەر ئەشق و دڵداری و حەزی هەرزەکارانەی شاعیرە، واتە قۆناغی هەرزەکاری شاعیر و دەسپێکی شیعری ئەوە، لەو تەمەنەش، مرۆڤ دەکەوێتە نێو داوی ئەشق و خۆشەویستی ڕەگەزی بەرانبەر. ئەمەش ڕەنگی داوەتەوە لە نێو شیعرەکان. تەنانەت ناوی یاری (پەیمان) دوو جار و (یاسەمین) ناوێك، لەنێو دێڕی شیعرەکان دەبیندرێت. ئەمەش ئەوەمان بۆدەردەخات بۆ یاری خۆی نووسیوە. لە یەکەم شیعری (نامەوێ بمرم)، حەزدەکات بە دیداری بگات و هێشتا خونچەیە و خەریکە بە ژیان پێدەکەنێت. خۆی دەڵێت: (نامەوێ بمرم تازە من لاووم)، ئەو خەون بە گەیشتن و ژوان یار دەبینێ، بەڵام دەبینێت هەموو یاران دڵشادن و ئەویش لە نێو خەم و خەفەت و بێوەفایی یار دا دەژیت. جارێکی تر لە شیعری (جەژنی بەهار) هەمان ئەو هیوایەی هەیە، بەڵام ئیدی نە خۆشی بەهار و نەگەیشتنی یار، چ هیوایێکی پێ نابەخشێت: (ئەی کوا گوڵی من بۆچی نایبینم؟/ منیش تا جارێك دڵی بستێنم !!!). لە شیعری (شەو) جوانیێکی تر لەم شیعرە دەبینی. پێنج کۆپلەیە و لەسەر شێوەی پێنجخشتەکیی، تێدا هەست و سۆزی خۆی دەردەبڕێت:

شەوگار کورت بەوە، هێزم نەماوە
ئاو لە گلێنەی چاووم بـــــــــــراوە
وەك کەوان داری بەژنم چەماوە
بارخانەی دڵا ســـــەرپاك ڕوخاوە
بۆچی کورت نابێ، شەوی دڵداران ؟!

ئەوەهەندە ڕەشبین و بێهیوا، هەست و سۆز و تەمەنی لاوی خۆی، سپاردووە، بە پیری و چەمانەوە و داڕووخانی دەڕوونی و نەمانی ئەشکی چاو و هێز و شیان. لە کۆپلەیەکی تر، تێیدا نزا لە خوای گەورە دەکات، خێری هیوای لێهەڵێت و نەمامێکی تازە بچێنێت و ژیانێکی نوێ دروستبکات.(ئەمەوێ خێری جوانی ببینم ! / نەمامی ژینی تازە بچینم !)

ئەم شاعیرە، ئاشقە، ئاشقێکی ماندووە، ئازاردەکێشێت، خەم دەخوات، خەوی نییە، تەنیایە، ڕەشپۆش و داماوە، فەرهادانە تێدەکۆشێت، بە

دوای شیرینە یار. ئەو دەیەوێت پەیمان وەربگرێت، بە ئەشقی بگات، ماڵێك بۆ ئەم ئەڤیندارییە ساز بكات. لە نێو دێڕەكان، پاڕانەوە و كڕووزانەوەی زۆری تێدایە، بەردەوام لە خەمی یاردایە و خەمی یاریش، ئازاری دەروونی پێدەبەخشێت و وەكوو گەنجێكی تازە پێگەیشتوو، تێنووە بە گەیشتنی كانیاوی ئەوین. بۆیە شیعرەكانی، بارانی خۆشەویستی و سۆز و پاكی و وەفا، بە سەر ئەو كێڵگە ئەوینە دەبارێنێت. ئەو لەو ئەشقە، كۆڵ نادات و ماندوو نابێت، ڕەنگە هەرئەمەش وایكردبێت ئەم نازناوەی كربێتە نازناوی هەڵبەستەكانی و پێی بناسرێت. ئەم شیعرانە، وشەی جوان و ناسكن، بە كوردییەكی پاك و ڕەوان پێشكێش كراون. بۆ تەمەنێكی ئەوكاتە كە شیعرەكەی تێدا بڵاوكراونەتەوە، كارێكی باش بووە، شاعیر توانیوویەتی بوونی خۆی بسەلمێنێ و پەرە بە توانا و بەهرەكانی خۆی بدات. هەست بە كەموكورتی دەكەین لە ڕووی بڕگە و كێش و سەروا و بوونی وشە و بەكارهێنانی ئاخاوتنی ڕۆژانە و وشەی دووبارە. ڕەنگە لە شیعری دایە گیان، لە ڕووی نووسینەوە لە ئەوانی دیكە كەمێك جیاوازتر بێت. ئەم هەوڵدانە و بەردەوامبوونە، ئەوە دەردەخات، شاعیر خۆی ماندوو كردووە و ویستوویەتی جیاوازتر دەربكەوێت، و خەیاڵی بەرفرەتر بكات و وێنەی شیعری دروست بكات:

بە بەرگی رەشم زۆر بە داماوی
وا لەسەر گوررت وەستاوم یارە
بۆ لەژێر خاكا تۆ پەشێو ماوی
كەچی ناحەزت لە من…دیارە !

یان: سەیر كوی ی ئەكەی ئەلی ی هەتاوە
نەختێ بۆنی كەی سەرتاپ گوڵاوە

ئەگەر ئەو ماوە زۆرە شاعیر بەردەوام بوایە و ڕەنگە ئاسۆیەكی گەشی هەبوایە, شاعیر تا نهۆش، شیعر دەهۆنێتەوە. بەڵام لە ڕووی ڕووخسار و ناوەڕۆكەوە، هەنگاوی باشی نەناوە. ئەگەر بەراوردی بكەین بەو زەمەنەی كە شاعیر، شیعر دەنووسێت. شیعرەكانی وەكوو جاران پڕن لە خۆشەویستی و پەیڤی ڕۆمانسی و ئەوینی یار و شەهوەت و جوانی و پاكی و خەمی نیشتیمان و شار. ئەو تا لە نیشتمان دەبێت، خەمی یار و ئەوین دەخوات، كە وڵاتیش جێدێڵێت و سەری ڕەشی لە تاراوگە سپی دەكات، ئەمجارە خەمی نیشتیمان، دەبێتە كیژۆڵەیەكی ئاشق و دەڵێتەوە باوەشی شاعیر. شاعیرێك ماندوو بە ئەشق و نیشتمان، شاعیرێك، ئاشق بە شیعر و ئەوینی یار.

نامەوێ بمرم (2)

کوانێ بەڵێنی بەرزی ژیانت
بۆچی نابینم خەندەی جارانت؟
گیانەکەم قژخاو، تۆ بۆ گۆراوی
بۆ لەسەر بەڵێن توخوا نەماوی؟
گەر یارم نەبی چیم لە ژیانە
بۆچی بمکوژێ مەی و مەیخانە
نامەوێ بمرم تازە من لاووم
دووبارە گیانە دڵ پەشۆکاوم
تۆ چرای شەوی تاریکی زەنگی
تۆ بۆدڵەکەم هەردەمێ دەنگی
گوناهم نیە گەر لێم ئەپرسی
تۆ لە دڵداری بۆچی ئەترسی؟
یاران ببینە چەند بەختیارن
وەکو گوڵ گەشن بەبێ ئازارن
ئەتۆش لەگەڵ من هەردەم زویری
کەسەیرت ئەکەم بەخەم داگیری !
وا بۆمن دەرکەوت کەیاری من نی
گەر یارم نەبی توخوا ئەتو چی !!؟

جەژنی بەهار(3)

یاران مژدە بێ مژدەی بەرزی دڵا
ئەمرۆکە من دیم پێ ئەکەنی دڵا !
زانیم بەهارە دل دەنگی کەم بو !
زەردی لێوەکەم بەخەندەی گوڵ چو
زەوی وەکو بوك خۆی رازاندبووە
.... ئەم دێرە لە ڕۆژنامەکە لە بیرکراوە و نەنوسراوە.
شەبەقی ئەدا دورشمی بەهار
سڵاووت لێ بێ ئەی بەهار سەدجار
لێم گەررێ نەختێ بۆنی گوڵت کەم
گیانە ئەمجارەش سەیری چڵت کەم
بینم یاران دڵ خۆشو شادن
بەموژدەی بەرزت گشتی ئازادن
داخەکەی زستان نەما لە دڵیان
گشت پێکەنین پەکەی گولیان
ئەی کوا گوڵی من بۆچی نابینم ؟
منیش تا جارێك دڵی بستێنم !!!

ئەی شەو..! (4)

شەوگار کورت بەوە، هێزم نەماوە
ئاو لە گلێنەی چاووم براوە
وەك کەوان داری بەژنم چەماوە
بارخانەی دڵا سەرپاك ڕوخاوە
بۆچی کورت نابێ، شەوی دڵداران ؟!

ئەزانی چەندە، داخت لە دڵم ،
گوێ بگرە ئاهو ناڵەم بۆ گوڵم ،
شەو پاسەوانی خنچەی سەر چڵم ،
رۆژ تا ئێوارە لە ژین لاملم ،
دەستم دامێنت لانەی بیماران !

کەوتومە دەرگات ئەزیەتم ئەدەی
خۆشی و گۆشادیم ناهێلی ئەی بەی
پایەی ژیانم تێك ئەدەی ئەی خەی
جاری لە پەنات ، من نەم گۆت ئۆخەی !
پەنام بۆ تۆیە ، کۆستی هەژاران !

ئەی خوای گۆشادی ، داد بۆ تۆ دینم ،
پەردەی شەوگاری تاریك ئەدرینم ،
ئەمەوێ خۆری جوانی ببینم !
نەمامی ژینی تازە بچینم !
بەخوێنی چاوی لات و غەمباران !!

ئەگەرچی دوور بم لە خەندەی یارم ،
بێ چاو داهێنان ، هەڵ دەگرم بارم ،
ئەژیم لە یاد و کردەوەی پارم
ئەمەیە رێگای دڵسۆز ، بیمارم
بەکوێری چاوی، ناحەز، بەدکاران !

جوانی ژنێك (5)

بەراستی هۆشم لە لا نەماوە
بۆ ئەم جوانەی باڵا لاولاوە
ناتوانێ پێ نووس بی نووسیتەوە
زوبان لال ئەبی بی گیریتەوە !
سەیر كوی ی ئەكەی ئەلی ی هەتاوە
نەختێ بۆنی كەی سەرتاپ گوڵاوە
ووشەو ووتەكەی ئەلی ی شەكراوە
لیوو ئەبرۆكەی نەخش كراوە
چاوەكەی مانگە خەرمانەی داوە
برژانگی رەشی دەورەیان داوە
هیچ كەش نەیبینی تیری ئەم چاوە
جاری بیبینی هەردەم كوژراوە

ویستم پێ ی بلێم خودای دڵداران
بلیسەی ئیشی دڵەی بیماران
وێنە بەرزەكەی گشت كاتی ژیان
ئەی ئەم شەماڵەی لە بەری بەیان
فریشتەی جوانی تاریكە شەوان
جوانترین نیگار تۆی لە ئاوواتان
پەری بەهەشتی ئەفری لە ئاسمان
ئەبەی و ئەرۆی ئەدزی دڵمان
چۆن بێ دڵ بژیم گیانەكەم پەیمان
وازبینە لە دڵ دڵی بێ زوبان …

دایەگیان (6)

چەند بەداخەوە سەیرم ئەكردی
كاتی ئەتوم دی بەم نەخۆشیە
بۆ یەزدان دایە نامەم ئەبردی
كەچی نامەكەم دوور لە خۆشیە !

ڕۆلەكەت هەست و دڵی بەخوینە
دایە ، دایەگیان….

نامەکەت بەڕاست دایە زێرینە
مەلبەندی ژیان....

چی بە تۆ ئەکا چەن پزیشکو دەرمان
چەکاتی سودی بۆتۆیە دایە!
وا کۆبونەوە هەر وەکو خەرمان
ژەهراوی گشتی لەبیرم مایە

رۆلەکەت هەست وبیری بەتینە
دایە ، دایەگیان....
شەبەقی نامەت بەراست زێرینە
مەلبەندی ژیان...

ئێستاش ئەتبینم هەناسە تەنگی
بێ هێزو داماوو....؟
بۆخۆشی دایە لەبەرچی جەنگی ؟!!!
دایکی بەند کراو...

رۆلەکەت هەست و یادی بەخوینە
دایە ، دایەگیان....
نامەکەت بەراست دایە زێرینە
بنچینەی ژیان...

لێم گەرێی نەختێ من بدووینم
تۆ دڵ بەدەردەوە دایە نەخۆشی
سرودێك لە سەر گیانت بخوینم
بۆ چاك بونەوە چەندی پەرۆشی

رۆلەکەت لەسەر بەمینی ژینە (رەنگە ئەو بەمینی، زەمینی بێت ،

رەنگە هەڵەی چاپ بێ!)
دایە ، دایەگیان….
شەبەقی نامەت بەراستی زێرینە
رون کەروەی ژیان….

نامە و سڵاو (7)

سڵاو لە کانگای دەرونی بەکۆڵا
سڵاو لە شاخا لە تەلان و چۆڵ
لە فرمێسکی چاو لە داخو نالین
لە هەست و بیرم تاکو لە ئاین !
لە خۆروشەماڵا گیانە لە نزار
لە گوری دڵم لە سەرپەلکی دار
لەدەنگی بلوێر لە ئاوازی کەمان
لەسەر خوناوا لە گوری خەمان
بەمانە هەمووی بۆت دێ سلاوم
دەمێکە (پەیمان) بۆتۆ داماوم !
هەردەم ئەنالم کەی من پێت ئەگەم ؟
یارە پێم بڵێ پرسیارێ ئەکەم ؟!
توخوا وەك جاران لەسەر بەڵێنی ؟
کاتێ بەتوم وت : بەڵێن شکێنی !
ووتت : یارەکەم تاکو من ماووم
ئەبێ نیگاربی وێنەت لە چاووم
بەختیار ئەبین ئەی(ماندو) لە ژین
ئێمە نابینین لە ژیانا قین !!!!
کەچی ئێستاکەش دێ پەست و مەلول
بۆ تۆ کەوتومە نێو زیندانی قوڵا
کزرریش هات و رەنگ زەرد و خەمبار
هەناسە سوار و مایەوە بیمار
هەموو تاو جارێ خەندەت ببینم
بەلکو پێم نەکرێ دلت بسێنم
رزگاریم ئەبی لەم ژینە سەختە
سەیرە دڵەکەم گەلێ بێ بەختە
لە پۆلی کچان روی بۆ لای تۆ کرد
ئەتۆش بەجارێ هێزی دڵمت برد
تاکو وەت لێ کرد بتەکینی خوین
خەمت بۆ ئەنارد شەوان چین بەچین

لات وابێ دڵی یارت ناسینە
وا ئازارت دام قژ زەرد لە ژینە
ئێستاش بەنامە کۆتایی دینم
بۆ تۆم نوسیوە گیانە بەخوینم

یاری ژێرخاك (8)

فریشتەم شەووم ، ئەی خوای جوانیم !
ئاوێنەی ڕاستی، تاکە یارەکەم
پەردەی دڵ دروین ، هەستی بەیانم
شاڕاوی خۆشی، گوڵی پارەکەم

ئەڵێن کۆچت کرد ، گیانە (یاسەمین)
چرای هیواکەت زوو کوژایەوە
بەراست نەماوی ئەی هێوینی خوین؟!!
برینم دیسان بۆت برژایەوە

ئەی کوا چاوەکەی نەخشاویت بەتیر.
بۆچی نابینم لە لات … نەماوە؟
قژە خاوەکەی ، پێی ئەشێوا بیر
بۆ کەل کەل نیە وا تۆ کەڕاوە ؟!!

کوا وەکو جاران ووشەی نیانت
تۆ لە یادت چو هەلپەررکێ ی زۆرین ؟!
بۆ زوو درراندت نامەی ژیانت ؟
یاری کۆچ کردوم ، ئەی دوژمنی ژین!

بەبەرگی رەشم زۆر بە داماوی
وا لەسەر گۆڕت وەستاوم یارە
بۆ لەژێر خاکا تۆ پەشێو ماوی
کەچی ناحەزت لە من…دیارە !

هەلسەوە توخوا وا دەستم هینا
هەر وەکو جاران بە بەختیاری !
بەڵام دەستەکەم سەرتاب بە خوینا
خو نییە کە تۆ بۆچ لە کۆلم باری ؟

لێم گەری سەیری نەختێ گورری کەم
پرر دەم بۆی بلێم ئاوازی خەمگین !
سەیری بزەکەو رەنگی بۆری کەم !
جا لێم تاریك بێ نەبینم زەمین

بەڵکو لە ژێر خاك بەیەکتر ئەگەین
وەکو رابردو و بەبەزم و شادی
پێکران پەیامان بۆ یەزدان ئەبەین
خۆزیا وەها با چەند خۆش بۆ یادی!

بەڵام بێ سودە گرین و شینم
تۆ لە تاریکی زیندانی یەزدان
منیش کەساس و داماو لە ژینم
بویمە خۆراکی دوررندەو دەردان

یادت لە خوێنم ئەجولێتەوە
بە هەمو کاتا بەشەوی تاریم
ناوی ئازیزت ئەهونێتەوە
لە رۆژی رەشم ، لە رۆژی ناچاریم !!!(***)

سەرچاوە و پەڕاوێز:

1. ژیاننامەی شاعیر لە لایەن خودی شاعیر و بەختیار عیزەت سلێمان بەگ، زاوای شاعیر لە ڕێگەی فەیسبووك، هاوینی 2020 وەرگیراوە.

- هەولێر(1961-1963) پەخشنامەیيکی هەفتەييە بەزمانی کوردی و عەرەبی شارەوانی هەولێر دەری دەکا. ئامادەکار: تاريق جامباز، 2019 ، هەولێر.

** وەك لە كۆتايى كتێبەكە هاتووە: ئەم پەخشنامەيە (76) ژمارەی لێدەرچووە، بەڵام (62) ژمارەی دۆزراوەتەوە(14) ژمارەی لەم کتێبەدا نييە. ئەمانيش ژمارە (48، 51، 52، 54، 56، 59، 60، 62، 65، 69، 71، 73، 74، 75).

1. ژمارە (29)، ساڵی یەکەم، سێشەممە 20/3 /1962، ل 3.
2. ژمارە (30)، ساڵی یەکەم، شەممە 31/3/1962، ل 3.
3. ژمارە (34)، چوارشەمە/ 2ئايارى 1962، ل 2.
4. ژمارە(41)، سێشەممە، 3ی تەمووز 1962، ل2 .
5. ژمارە(43)، 21 ی تەمووز 1962، ل3.
6. ژمارە (47)، 28ی ئابی 1962، ل3.
7. ژمارە (57)، چوارشەممە/ 7ی تشرينی دووەمی 1962، ل3.

(***) شيعرەكان بەڕێنووسی ئەوكات نووسراون و دەستكاری نەكراون.